

Johan de Witt (1625-1672)

Johan was de zoon van de Dordtse houthandelaar Jacob de Witt en Anna van den Corput. Hij volgde zijn opleiding aan de Latijnse school in Dordrecht die later naar hem vernoemd is en studeerde vanaf 1641 rechten aan de Universiteit van Leiden.

In 1645 reisde hij samen met zijn broer Cornelis door Italië, Frankrijk, Zwitserland en Engeland. Een zogenaamde “Grand Tour” waarvan het reisjournaal bewaard is gebleven. Daarna vestigde hij zich in Den Haag als advocaat. Johan de Witt trouwde in 1655 met Wendela Bicker, de dochter van Jan Bicker, een welgestelde scheepsbouwer en koopman, die anti-Oranje was.

Vanaf 1653 was De Witt raadpensionaris van Holland, aangezien Dordrecht als oudste stad in het graafschap Holland de meeste rechten had om een kandidaat te leveren. Deze benoeming

kon echter alleen geschieden met de nadrukkelijke instemming van Amsterdam, dat toen onder leiding stond van burgemeester Cornelis de Graeff, de meest succesvolle Amsterdamse burgemeester uit de Gouden Eeuw, van wie De Witt een aangetrouwde neef was.

De voorbeeldige samenwerking tussen de twee politici was een belangrijke factor in het succes van De Witts politiek en de herleving van de economie na de Eerste Engelse Oorlog. De Witt erkende volledig de macht van zijn oom en deed zijn best om aan de Amsterdamse wensen tegemoet te komen. Dat sloot overigens geschillen tussen de twee niet uit, waarbij De Witt kon accepteren dat De Graeff en Amsterdam bijvoorbeeld eigenmachtig Michiel de Ruyter op de Engelsen afstuurden.

Onder De Witts leiding werd in 1654 vrede met Engeland gesloten waarbij De Witt een geheime Akte van Seclusie liet opnemen die het De Republiek verbood de zoon van stadhouder prins Willem II automatisch als stadhouder aan te stellen. Nederland ging in het Eerste Stadhouderloze Tijdperk een welvarende periode tegemoet, maar niet zonder machtsvertoon en oorlogen. Jaarlijks werd een kleine expeditie uitgezonden tegen de Algerijnse zeerovers.

De Witt stelde de staatsfinanciën op orde en creëerde een sterke vloot. Toen in 1665 opnieuw oorlog uitbrak met de Engelsen, werd in deze Tweede Engelse Oorlog dan ook de overwinning behaald. De Witt was betrokken bij de totstandkoming van de Vrede van Breda in 1667.

Om de Engelse handelsrivaal te weerstaan, was het Staatse leger echter sterk verwaarloosd. De Witt probeerde door een pro-Franse politiek te voeren de veiligheid van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden te waarborgen, maar wilde niet meegaan met het plan van Lodewijk XIV om de Spaanse Nederlanden te verdelen. Net als Frederik Hendrik voor hem, had hij liever een door Spanje bestuurde bufferzone aan de zuidgrens van de Republiek dan een grens met het machtige Frankrijk.

De Franse politiek werd in die tijd gekenmerkt door een tomeloos expansionisme, dat versterkt werd door de geduchte economische concurrentie van de Nederlandse Republiek. Hierop begon in 1672 (Rampjaar) de Derde Engelse Oorlog (1672 - 1673) met een Franse inval over land van de Republiek, gepaard gaand met een bedreiging door drie andere anti-Nederlandse bondgenoten: de bisschop van Munster en de aartsbisschop van Keulen in het oosten en de Engelsen ter zee, die met een invasie dreigden.

Frankrijk wenste niet alleen de Zuidelijke Nederlanden, waar Lodewijk volgens een erfrechtelijke redenering recht op meende te hebben, maar ook de Rijn als natuurlijke Franse grens te bereiken. Het failliet van De Witts buitenlandse politiek, die lange tijd succesvol was geweest, was daarmee compleet. Twee weken nadat Johans broer Cornelis op valse beschuldiging van verraad werd gearresteerd, trok hij zich terug als politiek leider.

Op 21 juni overleefde hij al een eerste moordaanslag: hij werd neergestoken maar herstelde.

Toen Johan zijn broer op 20 augustus bezocht, in de val gelokt door een vervalste brief, werden beide broers door het gepeupel vermoord. Aanvankelijk beschermde de cavalerie de gevangenis, maar ze kreeg van hoger hand het bevel te vertrekken onder het valse voorwendsel van een bericht over plunderende boeren. Daarna drong een groep volk de gevangenis binnen en sleurde de broers naar buiten.

De Witt kreeg een nekschot; zijn lijk werd ontkleed, ondersteboven opgehangen, ontmand en ten dele opgegeten. De duim en tong van de gebroeders de Witt zijn nu te vinden in het Haags Historisch Museum. Het verloop van het proces tegen Cornelis de Witt is nagespeeld en verfilmd. Deze film is te zien in Den Haag. Het standbeeld van Johan de Witt op de "Plaats" in Den Haag verwijst met zijn vinger naar de plek waar hij en zijn broer gelyncht zijn.

Johan de Witt was naast staatsman ook een begenadigd wiskundige. In 1659 schreef hij "Elementa Curvarum Linearum" (Grondbeginselen van de Kromme Lijnen') als bijlage bij een vertaling van René Descartes' "La Géométrie".

In 1671 verscheen van hem "Waardijne van Lyf-renten naer Proportie van Los-renten". Dat werk hield ook verband met zijn staatsmanschap. Al sinds de middeleeuwen was een lijfrente een manier om voor een bepaald persoon een geregeld inkomen te 'kopen', bijvoorbeeld van de overheid. Ook bestonden er losrenten die meer leken op een staatslening. De Witt liet zien, door kansrekening toe te passen, dat bij een gelijk bedrag een losrente van 4% gemiddeld evenveel opleverde als een lijfrente van 6%. De Staten betaalden echter meer dan 7%. Het werkje over lijfrenten wordt tegenwoordig gezien als de start van de verzekeringswiskunde.

De Witt is door historici zoals Hajo Brugmans en Jan en Annie Romein verweten dat hij geen oog had voor wat er onder het volk leefde, met name de sterke hang naar de Oranjes. In hun analyse is dit dan ook de reden voor zijn ondergang geworden, die al jaren eerder een aanvang nam met de aanstelling van een calvinistische pro-orangistische burgemeester in Amsterdam.

Een actieve vereniging "Vrienden van de Witt" houdt de herinnering aan deze grootse staatsman levendig.

Tevens is in 2013 door Ronald Prud'homme van Reine een boek uitgegeven met nieuwe interpretaties rond de moord op de gebroeders: "Moordenaars van Jan de Witt". Een bescheiden, maar zeer intrigerende, rol is daarin weggelegd voor Engel de Ruyter.

